

dr hab. Anna Jawor

e-mail: anna.jawor@uw.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8096-849X>

Dobre wychowanie – ideały i praktyki.

O (nie)obecnym dyskursie.

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
„Dobre wychowanie – ideały i praktyki”, Akademia
Zamojska, Zamość, 6 czerwca 2024 roku

Ciekawe, że problematyka dobrego wychowania, *savoir-vivre*’u czy kulturalności nie znajduje się w orbicie zainteresowań współczesnych nauk społecznych i humanistycznych. Wyjątkiem jest językoznawstwo, którego przedstawiciele intensywnie rejestrują i analizują przemiany zachodzące w obszarze językowego *savoir-vivre*’u¹. Pozajęzykowe praktyki grzeczności oraz oczekiwania z nimi związane nie znajdują podobnego zainteresowania wśród socjologów, pedagogów czy kulturoznawców. Brakuje zarówno refleksji teoretycznej, jak i badań empirycznych na ten temat. Nie jest to tylko specyfika Polski, ale całego kręgu zachodniej humanistyki. W Polsce jednak może to zaskakiwać tym bardziej, że z badań opinii publicznej wynika, że Polacy jako naród przywiązują dużą wagę do kultury osobistej², a kiedy badane są obszary, których najbardziej się

1 Np. P. Brown, S.C. Levinson, *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge 1987; M. Marcjanik, *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*, Kielce 2001; M. Marcjanik, *Słownik językowego savoir-vivre’u*, Warszawa 2020; L. Hickey (red.), *Politeness in Europe*, Clevedon–Buffalo, NY–Toronto 2005; M. Łaziński, *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa 2006.

2 Eurobarometer, *European Cultural Values 2007*, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/477> [dostęp: 7.01.2025].

wstydzą, powszechnie wskazywany jest... brak kultury rodaków³. Warto się zastanowić: skąd ta rozbieżność? czy więc Polki i Polacy są kulturalni? w czym przejawia się ich kulturalność? jak się zmienia? a jeśli nie spełnia oczekiwań, to dlaczego?

Temu służyła Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Dobre wychowanie – ideały i praktyki”, która odbyła się 6 czerwca 2024 roku w Zamościu. Honorowym patronatem objął ją prezydent miasta Zamościa. Oficjalnym organizatorem był Instytut Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych i Humanistycznych Akademii Zamojskiej.

Organizowanie tej konferencji było zajęciem ryzykownym z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze, ze względów merytorycznych. Temat dobrego wychowania jest niemodny i nieobecny w dyskursie naukowym. Po drugie, ze względu na położenie geograficzne Zamościa. Konferencja była planowana na jeden dzień, a duża odległość i niedorozwój połączeń kolejowych sprawiają, że dojazd z centralnej czy zachodniej Polski trwa tu co najmniej kilka godzin. Z trzeciej jednak strony, możliwość nawet krótkiego pobytu w renesansowym mieście idealnym (*la città ideale*), jednym z najpiękniejszych miast europejskich, i zobaczenia na żywo odrestaurowanego gmachu Akademii Zamojskiej⁴ stanowiły atut tego przedsięwzięcia. Dlatego też na wieczór zaplanowano wycieczkę z przewodniczką Dominiką Lipską, która nie tylko wspaniale opowiada o Zamościu, ale też oprowadza w strojach historycznych, które sama szyje⁵.

Konferencja miała charakter eksploracyjny i służyła wstępnemu rozeznaniu stanu zainteresowania tematem. Ponieważ – jak się rzekło – brakuje badań dotyczących dobrego wychowania, jego manifestacji i recepcji, uczestnicy zostali zaproszeni do refleksji nad tak sformułowanymi zagadnieniami, jak:

- pojęcia dobrego wychowania, kulturalności, *savoir-vivre*’u itp.;
- elementy dobrego wychowania: postawy, rytuały, komunikaty, prezencja itd.;
- wzorce człowieka kulturalnego i historia dobrych obyczajów;
- poradniki *savoir-vivre*’u a codzienność Polek i Polaków;
- poradniki dotyczące grzeczności przeznaczone dla dzieci;
- kulturalność w sztuce, dobre maniery według artystów;
- współczesne źródła i wzory kulturalności;
- globalna kultura współczesna a dobre wychowanie;

3 A. Głowacki (oprac.), *Patriotyzm Polaków*, Warszawa 2018 (CBOS. Komunikat z Badań 105/2018), s. 5.

4 Zob. P. Zańko-Gulczyński, *Dawna Akademia Zamojska w Zamościu odzyskała blask*, <https://www.muratorplus.pl/inwestycje/inwestycje-publiczne/dawna-akademia-zamojska-w-zamosciu-odzyskala-blask-nowoczesne-wnetrza-w-barokowej-szacie-aa-xCgy-cywK-bm84.html> [dostęp: 7.01.2025].

5 Zob. S. Zięba, *Przewodniczka, która szyje stroje historyczne*, <https://dziendobry.tvn.pl/styl-zycia/hobby/dominika-lipska-to-przewodniczka-ktora-szyje-stroje-historyczne-st5746401> [dostęp: 7.01.2025].

- dobre wychowanie i wartości;
- uczestnictwo w kulturze artystycznej.

Spektrum proponowanych zagadnień było szerokie i niewyczerpujące. Chodziło bowiem o stworzenie jak najpełniejszego kontekstu dobrego wychowania w Polsce, by na jego tle dyskutować o konkretnych problemach z nim związanych.

Konferencja spotkała się z dużym zainteresowaniem. Ostatecznie wzięło w niej udział prawie 40 uczonych z kilkunastu ośrodków naukowych, którzy reprezentowali takie dyscypliny naukowe, jak: pedagogika, historia, filozofia, socjologia, psychologia i językoznawstwo. Jedną z prelegentek w sesji plenarnej była dr Irena Kamińska-Radowska, autorka wielu poradników dotyczących etykiety biznesu, założycielka The Protocol School of Poland, znana szerszej publiczności z roli jurorki w programie „Projekt Lady” (TVN). Ekspertka opowiadała o wpływie działań medialnych na redukcję poczucia wstydu wobec zachowań niezgodnych z zasadami *savoir-vivre*’u. Jej wystąpienie spotkało się z żywą reakcją zwłaszcza obecnych licznie studentek i studentów.

Pozostałe dyskusje zostały podzielone – na podstawie analizy zgłoszeń – na pięć sesji poświęconych następującym tematom:

- źródła dobrego wychowania;
- historyczne ujęcie dobrego wychowania;
- filozoficzne aspekty dobrego wychowania;
- środowiskowe zróżnicowanie dobrego wychowania;
- dobre wychowanie wśród dzieci i młodzieży.

Poniżej omówię każdą z sesji, posiłkując się przykładami referatów.

Jakie są źródła dobrego wychowania? Najogólniej rzecz biorąc jest to spłot tradycji, czyli przekazywanych z pokolenia na pokolenie wzorców, przekazów medialnych (począwszy od wierszy mnemotechnicznych, po najnowsze nośniki i rodzaje transmisji) oraz sposobów zachowania tzw. znaczących innych, autorytetów i idoli, przejmowanych na zasadzie – opisanego przez Roberta B. Cialdiniego⁶ – mechanizmu społecznego dowodu słuszności. Środowiskiem o kluczowym znaczeniu dla dobrego wychowania, ale też kształtowania szerszych aspiracji kulturalnych ludzi, jest dom rodzinny. Dalej znaczącą rolę odgrywają media, w tym poradniki *savoir-vivre*’u. Nie bez znaczenia jest postawa nauczycieli i oczywiście środowiska, w którym się przebywa, jak koleżanki i koledzy.

W tym kontekście istotny był referat prof. dr hab. Bernadety Niesporek-Szamburskiej z Uniwersytetu Śląskiego *Jak uczyć dobrych manier, czyli o formie i roli dydaktyzmu we współczesnych poradnikach savoir-vivre’u dla dzieci*. Badaczka zwróciła uwagę m.in. na to, że we współczesnych poradnikach dobrego wychowania przeznaczonych dla

6 R.B. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, tłum. B. Wojciszke, Gdańsk 2000.

dzieci uwzględnia się wolny wybór odbiorców. Dzieci są w nich traktowane podmiotowo, zaś skierowany do nich przekaz nastawiony na dialog, a nie pouczanie. Zanika przywoływanie potencjalnych kar, odchodzi się też od trybu rozkazującego; polecenia coraz częściej zastępują przykłady, rady i życzenia.

Analiza poradników dla najmłodszych B. Niesporek-Szamburskiej jest bardzo cenna, pokazuje bowiem, że ich autorzy – w odróżnieniu od wielu autorów kompendiów dla dorosłych – są wrażliwi na fundamentalne zmiany społeczne związane z „wypłaszczaniem” hierarchii, które dokonują się po 1989 roku⁷. Wykazują je badania socjologiczne. W ciągu ostatnich trzech dekad sukcesywnie i radykalnie spadał odsetek poparcia opinii, że dzieci należy uczyć głównie posłuszeństwa. W 1990 roku uważało tak 42% Polek i Polaków, a 2022 roku już tylko 6%. Rosło z kolei poparcie opinii, że dzieci powinno się uczyć przede wszystkim niezależności. W 1990 roku tego zdania było 12% Polek i Polaków, w 2022 już aż 51%⁸. Nie jest to tylko specyfika polska. Na przykład w Wielkiej Brytanii o tym, że dzieci w domu należy uczyć posłuszeństwa w 1990 roku było przekonanych 42% Brytyjczyków i Brytyjek, w 2022 roku – tylko 12%. O tym, że należy je uczyć niezależności: w 1990 – 42%, w 2022 – 53%.

Warto dodać, że dobre maniery jako postawa, którą należy przekazywać dzieciom, od 1990 roku zachowuje constans. Wśród Brytyjczyków *good manners* są na pierwszym miejscu jako najważniejsza wartość, którą chcieliby (85% z nich) przekazać swoim dzieciom⁹. Wśród Polaków „dobre maniery” są na piątym (ok. połowa chciałaby przede wszystkim je przekazać), ale na pierwszym jest pokrewny – „szacunek dla innych ludzi”¹⁰. Wynika z tego, że spadek posłuszeństwa i wzrost niezależności wcale nie unieważniają dobrych manier. Ich znaczenie nie maleje, ale ich jakość z całą pewnością się zmienia, tak jak zmieniają się – coraz bardziej egalitarne – relacje społeczne.

W sesji poświęconej źródłom dobrego wychowania nie zabrakło odwołania do starożytnych. Dr hab. Ewa Kula, prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach w wystąpieniu *Myśliciele o dobrym wychowaniu* nawiązywała m.in. do Arystotelesa i jego myśli, że „muzyka wpływa na uszlachetnianie obyczajów”, sparafrasowanej w połowie XX wieku przez Jerzego Waldorffa jako „Muzyka łągodzi obyczaje” (pod takim tytułem publikował felietony w „Polityce”, początkowo poświęcone muzyce, a z czasem problematyce społecznej).

7 A. Jawor, *Kulturalność. Rekonstrukcja wzorca człowieka kulturalnego w Polsce*, Warszawa 2023.

8 M. Bożewicz (oprac.), *Polacy o wychowaniu dzieci*, Warszawa 2022 (CBOS. Komunikat z Badań 125/2022).

9 WVS, *World Values Survey 2022*, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShowMore.jsp?evYEAR=2022&evMONTH=-1> [dostęp: 7.01.2025].

10 M. Bożewicz, *Polacy o wychowaniu dzieci*.

Styk dobrego wychowania i sztuki interesował też dr hab. Annę Boguszewską, prof. UMCS, która poświęciła swój referat Zofii Stryjeńskiej. W swoim referacie *Zofii Stryjeńskiej zalecenia savoir-vivre nie tylko dla dzieci i młodzieży* wyróżniła aspekty dobrego wychowania, które wynikają z dzieł malarskich artystki, takie jak: afirmacja kultury polskiej i dziedzictwa rodzimego folkloru; docenianie i lansowanie wartości artystycznych sztuki ludowej; patriotyzm; uznanie dla wartości religijnych, chrześcijańskich; szacunek dla kobiety; docenianie pracy jako źródła spełnienia w życiu; afirmacja polskiej przyrody; promieniowanie wysokimi walorami estetycznymi; wprowadzanie nowoczesności; odwaga artystyczna; kreatywność, oryginalność; wielostronność uprawianych dziedzin artystycznych; uznanie dziecka jako adresata dzieła sztuki. Jak mówiła A. Boguszewska, „kodeks dobrego wychowania Stryjeńskiej z lat czterdziestych XX wieku zaskakuje świeżością i aktualnością”¹¹.

Jeśli chodzi o historyczne ujęcie dobrego wychowania w Polsce, jego początków należałoby upatrywać w średniowieczu. Wtedy powstawały pierwsze kodeksy dobrych manier, początkowo w formie wierszy mnemotechnicznych, a więc takich, których uczono się na pamięć, z wierszem Przecława Słoty *O zachowaniu się przy stole* na czele (nawiasem mówiąc, najstarszym świeckim wierszem zapisanym po polsku). Wiersze o podobnej treści powstawały wówczas w całej Europie¹². Szczególne zainteresowanie dobrym wychowaniem przypada jednak na okres renesansu i demokracji szlacheckiej, w której odpowiednie przymioty umysłu i charakteru torowały młodym szlachcicom (i nie tylko) drogę do rozmaitych godności. Stąd popularność pism Erazma z Rotterdamu z jego kompendium dobrych manier *De civilitate morum puerilium*, stąd też sięganie do pism starożytnych, jak *De liberis educandis* Pseudo-Plutarcha. I właśnie od antyku aż po współczesność rozciągał się wachlarz czasowy ujęty w referatach druciej sesji.

„Dobre wychowanie” – próba zdefiniowania tego, czym jest dobrze pojęta edukacja. *Spojrzenie retrospektywne w dzieje* to tytuł wystąpienia dr. hab. Jacka Kulbaki, prof. APS. Zrekonstruował on ideały wychowawcze kolejnych epok, uwypuklając te ich aspekty, które determinowały pragmatykę edukacyjną i szkolną. Zwracał przy tym uwagę na ponadczasowe zjawiska wychowawcze, które są obecne i dziś. W epoce renesansu umiejscowione było m.in. wystąpienie mgr Beaty Sawickiej z Uniwersytetu w Białymstoku *Wzorce kulturowe przedstawicieli episkopatu Królestwa Polskiego w I połowie XVI wieku*.

11 Por. A. Jawor, *Dobre wychowywanie widziane przez kryształ, czyli savoir-vivre według Zofii Stryjeńskiej*, „Kultura i Edukacja”, 2023, nr 1, s. 113-130, <https://doi.org/10.15804/kie.2023.01.08>.

12 Zob. N. Elias, *O procesie cywilizacji. Analizy socjo- i psychogenetyczne*, tłum. T. Zabłudowski, K. Markiewicz, Warszawa 2011.

O przemianach obyczajowości akademickiej mówił z kolei dr Jan Gałkowski, pełniący również funkcję ombudsmana na Uniwersytecie Rzeszowskim. W swoim wystąpieniu odwoływał się do własnego doświadczenia, jak też do doświadczeń innych polskich rzeczników akademickich (*academic ombudspersons*) zrzeszonych w Akademickiej Sieci Bezpieczeństwa i Równości (ASBiR). Jak mówił:

Przynajmniej część sporów [...] wynika z różnego pojmowania wartości, zasad i obyczaju przez osoby członkowskie wspólnoty akademickiej. Szczególnie widoczne są przy tym różnice międzypokoleniowe.

Starsze i młodsze pokolenia, wychowane już w wolnej, demokratycznej Polsce, różnią się w ocenach różnych zjawisk, mówił J. Gałkowski.

Z wiekiem wiąże się jeszcze jeden problem w kontekście kulturalności. Nie w takim stopniu, jak płeć, ale wiek również ulega w ostatnich latach kulturalnemu „wypląszczeniu”, niwelowaniu relacji dominacji-uległości. Do „wzrostu równości” w tym obszarze przyczynia się poprawa kondycji i długowieczność osób starszych, coraz chętniej zresztą „naśladujących” młodszych, a z drugiej strony – sposoby życia młodych ludzi, do których „stare” doświadczenia nie bardzo przystają. Dlatego coraz częściej respekt (hierarchiczny, zdystansowany) przeradza się w (demokratyczną, serdeczną) sympatię w stosunku do seniorów. Z kolei z coraz większym szacunkiem traktuje się dzieci, o czym już była mowa wcześniej¹³.

W sesji dotyczącej filozoficznych aspektów dobrego wychowania sporo miejsca poświęcono relacjom między etykietą a etyką. Wiele zachowań jest nieetycznych i niezgodnych z etykietą zarazem, np. okłamywanie kogoś, które jest naganne moralnie i którego robić nie wypada. O bliskości tych dwóch porządków świadczy słowo „obyczajny”, pochodzące od „obyczaju”, dawniej będące jego synonimem, a odnoszące się do moralności. „Obyczajny” to – według *Słownika języka polskiego* – „zgodny z powszechnie przyjętymi normami moralnymi”. Jest to relikty tego, że dawniej obyczaj określał porządek aksjonormatywny wspólnoty. Etykieta i etyka nie zawsze jednak idą w parze. Jak zauważył Władysław Kopaliński: „W czasach Łukasza Górnickiego, tak jak i najczęściej teraz, sądzono ludzi bardziej według obyczajów niż według moralności: świat chętniej przebaczał grzechy popełnione z gracją”¹⁴.

W tym obszarze wypowiadała się m.in. dr Teresa Bojarska-Szot (AZ), wygłaszając referat *Dobroć czy grzeczność podstawą dobrego wychowania?* Ale w tej sesji również wachlarz zagadnień był o wiele szerszy. Na przykład dr Michał Stachurski z Polskiego

13 A. Jawor, *Kulturalność*.

14 W. Kopaliński, *Savoir-vivre czasów „Dworzanina”*, w: W. Kopaliński, *Koty w worku, czyli z dziejów pojęć i rzeczy*, Warszawa 2007, s. 375.

Towarzystwa Filozoficznego w Krakowie w wystąpieniu *Konserwatywno-dialogiczne ujęcie dobrego wychowania. Spojrzenie filozoficzne* mówił m.in. o tym, że

we współczesnych badaniach z zakresu filozofii wychowania często pomija się kwestie dotyczące dobrego wychowania [...], a zarówno we współczesnym konserwatyzmie (np. Roger Scruton), jak i poglądach przedstawicieli filozofii dialogu (np. Martin Buber, Józef Tischner) zagadnienie dobrego wychowania ujmowane jest w kontekście problematyki budowania relacji międzyludzkich.

Nieszablonowy referat wygłosiła dr hab. Elżbieta Mazur, prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego. W wystąpieniu *Między powinnościami nauczyciela Grzegorza Piramowicza a aksjologią edukacyjną – tradycje dobrego wychowania z perspektywy dydaktyki literatury* przedstawiła zasługi G. Piramowicza w pracach Komisji Edukacji Narodowej, podkreślając rolę jego rozpraw, poradników metodycznych i podręczników w kształtowaniu dobrych obyczajów oraz akcentując znaczenie sztuki słowa w edukacji. Mówiła też o aksjologii edukacyjnej, cechach dobrego nauczyciela, funkcjonowaniu kanonu lekturowego oraz jego wpływie na „wychowanie do wartości”.

Istnieją różne systemy wartości, tym samym *savoir-vivre* bywa różny w zależności od chociażby środowiska. Istnieje np. studencki *savoir-vivre* na uniwersytetach, tenisowy *savoir-vivre* na kortach, etykieta basenowa na pływalniach czy kodeks kulturalnego podróżowania w pociągach. Same tytuły poradników ujawniają bogactwo systemów w obrębie *savoir-vivre'u*. *Savoir-vivre w życiu zawodowym*, *Etykieta w biznesie i administracji publicznej*, *Współczesny savoir-vivre dla nastolatków*, *Savoir-vivre w kościele*, *Gdy przyjdą goście*, *Etykieta samorządowca*, *Savoir-vivre przy stole*, *Kodeks narciarski, czyli narciarski savoir-vivre* – to tylko kilka przykładów. Dodajmy do tego jeszcze netykietę, a więc zasady kulturalności w internecie, m.in. *E-mailowy savoir-vivre*. Środowiskowe zróżnicowanie dobrego wychowania było tematem czwartej sesji konferencji.

Aż trzy wystąpienia poświęcono w niej rzeczywistości wirtualnej. Na przykład dr Bernard Panasiuk (AZ) wygłosił referat *Netykieta i kultura w internecie: savoir-vivre online*. Ale w tej sesji również tematyka była zróżnicowana.

Dr Miłosz Wawrzyniec Romaniuk (APS) skupił się na *Żeglarskim morskim i sail trainingu jako źródłach uniwersalnych wartości i niestandardowych metod kształtowania młodzieży*. Jak stwierdził, „rejs pełnomorski żaglowcem, w trakcie którego realizowane jest wychowanie morskie i sail training, posiada niezaprzeczalne walory wychowawcze”. Omówił też własne badania, z których wynika, że

młodzież uznaje taki rejs za pełen możliwości rozwoju oraz traktuje go jako wyzwanie warte podjęcia. Uczestnicy rejsów morskich wskazują, że walory wychowawcze żeglarsstwa są warte propagowania, a samo uprawianie żeglarsstwa morskiego wprowadzają jako element transferu międzypokoleniowego.

Rola savoir-vivre w edukacji menedżerskiej i w środowisku biznesowym to z kolei temat zaprezentowany przez dr inż. Joannę Nowicką z Akademii Nauk Stosowanych Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu. Autorka mówiła o wpływie rozwoju nowych technologii, sztucznej inteligencji i wirtualizacji biznesu na zasady savoir-vivre'u oraz o znaczeniu znajomości tych zasad w budowaniu wizerunku i tworzeniu zaufania w relacjach z partnerami biznesowymi, w tym w relacjach międzykulturowych. Przyznając, że edukacja menedżerska, zarówno polska, jak i światowa, nie do końca przygotowuje kadry kierownicze w zakresie umiejętności stosowania zasad dobrego wychowania, zaproponowała pomysły dydaktyczne wykorzystania savoir-vivre'u w efektywnej pracy menedżerów.

Różne środowiska to również różne pokolenia, dlatego w tej sesji znalazł się również referat *Pan/Pani w kontaktach młodzieży z obcymi dorosłymi* przygotowany przez dr Martę Jasiczek i dr Karolinę Zoszak-Łoskot z Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku. Badaczki mówiły o tym, jak różnie stosowane są formy adresatywne przez nastolatki w stosunku do dorosłych.

Ostatnia sesja była poświęcona dobremu wychowaniu wśród dzieci i młodzieży. Zaczęła się referatem *Dobre wychowanie w refleksji psychologicznej i ocenie studentów* dr Justyny Iskry (KUL) i dr. hab. Waldemara Klinkosza, prof. UKSW. Pierwsza część ich wystąpienia dotyczyła tego, czym jest dobre wychowanie, czy zasady dobrego wychowania zmieniają się w kontekście pokoleniowym i jakie mają znaczenie dla kształtowania społecznego wymiaru życia człowieka. Druga część była prezentacją wyników badań studentów dotyczących samooceny w zakresie dobrego wychowania, określenia, co oznacza być dobrze wychowanym oraz w jaki sposób stajemy się osobą dobrze wychowaną.

Poza tym *Znajomość zasad savoir-vivre'u przez młodzież licealną* zbadała mgr Wiktoria Krakowiak (UMCS); na temat „trudnej młodzieży” w referacie *Niewychowane i niegrzeczne czy niezrozumiane i zagubione? Psychologiczna perspektywa rozumienia trudności wychowawczych współczesnej młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych* mówiła mgr Anna Słońska z Centrum Placówek Opiekuńczo Wychowawczych „Parkowa” w Krakowie; mgr Ewa Kuszewska (KUL) zaprezentowała temat *Animacja muzyczna niemowląt i małych dzieci kluczem do uczestnictwa w kulturze*; dr Małgorzata Łobacz (KUL) i mgr Paweł Łobacz (AZ) w wystąpieniu *Obcowanie z kulturą uczniów szkoły muzycznej a kultura w życiu codziennym* mówili, w jaki sposób fakt uczęszczania do szkoły muzycznej determinuje kulturalne zachowanie młodych ludzi na co dzień. I to jest tylko część zagadnień poruszonych w tej sesji.

Przytoczone tutaj jedynie 30% tematów referatów wygłoszonych podczas konferencji wystarczy, by ukazać różnorodność i potencjał badawczy, jaki tkwi w problematyce dobrego wychowania.

Warto dodać, że choć konferencja w założeniu była ogólnopolska, pojawiły się w niej wątki międzynarodowe. A to za sprawą wystąpienia dr. hab. Mieczysława Dudka (Katolicki Uniwersytet w Rużomberku, Słowacja), który wspólnie z dr. Piotrem Arkadiuszem Szymańskim (AZ) przygotował referat o znaczeniu muzyki w wychowaniu dzieci z niepełnosprawnością. Niestety nie dojechał na konferencję doktorant z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu mgr Farhad Hama, który przygotował anglojęzyczny referat dotyczący dobrego wychowania w kontekście roli nauczycieli i praktyki nauczania EFL w szkołach podstawowych.

Wielokulturowy charakter wydarzeniu nadało niewątpliwie miejsce obrad. Zamość szerokością horyzontów swego założyciela, Jana Zamoyskiego, i korzystnym wówczas położeniem na skrzyżowaniu szlaków handlowych od zarania przyciągał obcokrajowców, począwszy od głównego urbanisty i architekta miasta – Włocha Bernarda Moranda. Ściągali tu ludzie z całego kraju i zagranicy: Ormianie, Grecy, Żydzi, Włosi, Rusini, Niemcy, Węgrzy, Szkoci i Turcy. Każda z tych nacji zostawiła po sobie ślad w tożsamości miasta. Sama Akademia Zamojska miała być ośrodkiem życia naukowego i głównym łącznikiem polskiej myśli naukowej z Zachodem. Akademia cieszyła się bowiem dobrą sławą nie tylko w Polsce, ale i w Anglii, we Francji czy w Niemczech. Wysoki poziom nauczania skutkował napływem studentów z całej Europy, a Zamość szybko zyskał opinię ośrodka naukowego o europejskiej randze. Powstała w 1594 roku Akademia była trzecią, po krakowskiej i wileńskiej, wyższą uczelnią w Polsce, pierwszą prywatną. W intencji Jana Zamoyskiego miała być „szkołą obywatelską” przygotowującą młodzież szlachecką do służby publicznej. To na jej otwarciu Zamoyski napisał odezwę ze słynnymi słowami: „Takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie”¹⁵.

W oryginale słowa te brzmiały inaczej, brzmiały po łacinie, ale należałoby je przełożyć następująco: „Takie zwykły być Rzeczypospolite, jakie są obyczaje i wykształcenie obywateli”. To zasadnicza różnica. Jest tu bowiem mowa o obyczajach i wykształceniu, a nie chowaniu, czyli wychowaniu. O obywatelach, a nie młodzieży. Wreszcie o tym, że „zwykły być”, a nie „będą”. Zdanie to zostało sparafrazowane przez Stanisława Staszica w *Uwagach nad życiem Jana Zamoyskiego* w 1787 roku, a później jeszcze uproszczone do tej najbardziej znanej wersji. Zamoyski nie mówił jednak, że od tego, jak będziemy chować młodzież zależeć będzie państwo, mówił: jakość państwa zależy od obyczajów i wykształcenia obywateli¹⁶.

Tak czy inaczej dobre obyczaje czy dobre wychowanie są tkanką oraz tlenem życia społecznego. Jakkolwiek definiowane, czynią życie społeczne i ludzi w miarę prze-

15 A. Jawor, *Kultura w mieście idealnym. Kultura – Zamość – uczestnictwo w kulturze*, Warszawa 2009.

16 J. Bralczyk, *500 zdań polskich*, Warszawa 2015, s. 426.

widyalnymi, wpływając pozytywnie na sprawne działanie społeczeństwa i wysoką jakość życia jego członków. Jest to spoivo, które w swej fundamentalnej postaci jak nic innego łączy ludzi ponad podziałami. Przejawia się na różne sposoby, w zależności od kontekstu. Wykorzystuje różne środki wyrazu. Jego formy są umowne, konwencjonalne i zmienne w zależności od czasu, miejsca, środowiska, lecz jego sedno w relacjach międzyludzkich – poszanowanie godności – jest uniwersalne. Warto je badać i o nim myśleć. I temu służyła zamojska konferencja. Po raz pierwszy osoby jakkolwiek wiążące swoje zainteresowania naukowe z problematyką grzeczności, *savoir-vivre'u* czy kulturalności miały okazję spotkać się w jednym miejscu w konkretnym celu – podzielić refleksjami na ten temat. Konferencja ukazała wielowymiarowość, wielonurtowość i potencjał, jaki tkwi w badaniach dobrego wychowania, jego praktyk i percepcji.

References/Bibliografia

- Bożewicz M. (oprac.), *Polacy o wychowaniu dzieci*, Warszawa 2022 (CBOS. Komunikat z Badań 125/2022).
- Bralczyk J., *500 zdań polskich*, Warszawa 2015.
- Brown P., Levinson S.C., *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge 1987.
- Cialdini R.B., *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, tłum. B. Wojciszke, Gdańsk 2000.
- Elias N., *O procesie cywilizacji. Analizy socjo- i psychogenetyczne*, tłum. T. Zabłudowski, K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Głowacki A. (oprac.), *Patriotyzm Polaków*, Warszawa 2018 (CBOS. Komunikat z Badań 105/2018).
- Hickey L. (red.), *Politeness in Europe*, Clevedon–Buffalo, NY–Toronto 2005.
- Jawor A., *Dobre wychowywanie widziane przez kryształ, czyli savoir-vivre według Zofii Stryjeńskiej*, „Kultura i Edukacja”, 2023, nr 1, s. 113–130, <https://doi.org/10.15804/kie.2023.01.08>.
- Jawor A., *Kultura w mieście idealnym. Kultura – Zamość – uczestnictwo w kulturze*, Warszawa 2009.
- Jawor A., *Kulturalność. Rekonstrukcja wzorca człowieka kulturalnego w Polsce*, Warszawa 2023.
- Kopaliński W., *Savoir-vivre czasów „Dworzanina”*, w: W. Kopaliński, *Koty w worku, czyli z dziejów pojęć i rzeczy*, Warszawa 2007, s. 375–377.
- Łaziński M., *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo- płciowa*, Warszawa 2006.
- Marjanik M., *Słownik językowego savoir-vivre'u*, Warszawa 2020.
- Marjanik M., *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*, Kielce 2001.

NETOGRAFIA

- Eurobarometer, *European Cultural Values* 2007, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/477> [dostęp: 7.01.2025].
- WVS, *World Values Survey* 2022, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShowMore.jsp?evYEAR=2022&evMONTH=-1> [dostęp: 7.01.2025].
- Zańko-Gulczyński P., *Dawna Akademia Zamojska w Zamościu odzyskała blask*, <https://www.muratorplus.pl/inwestycje/inwestycje-publiczne/dawna-akademia-zamojska-w-zamosci>

u-odzyskała-blask-nowoczesne-wnetrza-w-barokowej-szacie-aa-xCgy-eywK-bm84.html [dostęp: 7.01.2025].

Zięba S., *Przewodniczka, która szyje stroje historyczne*, <https://dziendobry.tvn.pl/styl-zycia/hobby/dominika-lipska-to-przewodniczka-ktora-szyje-stroje-historyczne-st5746401> [dostęp: 7.01.2025].

Słowa kluczowe: dobre wychowanie, kulturalność, savoir-vivre, Zamość, konferencja

Keywords: good manners, being cultured, savoir-vivre, Zamość, conference

